

MATINAL LITERÀRIA 2017- 2018

AURORA BERTRANA, “*escriure és viure*”

Aurora Bertrana, model de la dona moderna, revolucionària i cosmopolita

125è aniversari del seu naixement

Castell de Roset (Berguedà)
SEAS 10 de juny de 2018

BIOGRAFIA: una vida de novel·la

Aurora Bertrana (Girona 1892 - Berga 1974) és una personalitat singular dins la literatura catalana i una dona avançada al seu temps. Autora d'una bibliografia àmplia que s'estén al llarg de tot el segle XX, però coneguda sobretot pels seus llibres de viatges.

Filla d'una família tradicional de Girona, creix en un ambient profundament conservador. Des de ben petita vol ser escriptora, però el seu pare, l'escriptor Prudenci Bertrana, s'hi oposa perquè, a l'època, era inconcebible que una dona es dediqui a la literatura i ella, tossuda, escriu d'amagat.

El seu món s'eixampla gràcies a la música. Als setze anys decideix anar a estudiar violoncel a Barcelona, on es guanya la vida tocant amb el *Trio de señoritas*, una banda femenina que actuava en locals nocturns. Com que una de les seves passions és conèixer món, l'any 1923 se'n va a Ginebra a continuar els estudis musicals a l'Institut Dalcroze. Allí viu de la música, tocant en hotels dels Alps, i crea la primera *jazz band* formada íntegrament per dones. Coneix l'enginyer Denys Choffat i s'hi casa l'any 1925. Convenç el marit de buscar feina lluny d'Europa i, al cap d'un any, van a viure a Papeete i queda fascinada per la descoberta de la cultura exòtica del món polinesi. Des de Tahití i encoratjada pel seu amic Nicolau d'Olwer, escriu sis reportatges

per a la revista *D'Ací i d'Allà*, que més tard es converteixen en el seu primer llibre, *Paradisos oceànics* (1930): un recull d'impressions i vivències de l'estada a la Polinèsia, que són una finestra oberta a l'acceptació de la diferència i a la mirada oberta a allò desconegut. L'obra esdevé un gran èxit de crítica i de vendes, i alhora un escàndol sonat en la societat catalana del moment, tot i que la consagra com autora pionera del llibre de viatges. Després de tres anys, al 1930 s'instal·len a Catalunya i ella s'hi fa un lloc com a intel·lectual cosmopolita.

Aurora Bertrana vestida a l'estil polinesi (1928)

Dona de tarannà carismàtic, aviat destaca com una personalitat única en la cultura catalana dels anys 30. Participa en tots els fòrums com a dona oberta i moderna que és, aportant un discurs agosarat, diferent, que contrasta amb el discurs més tradicional i poc obert als canvis socials. Es manifesta com una activista irreductible dels drets de les dones i a favor de la presència i el paper que han de tenir en la societat. La seva aposta passa per la promoció cultural de la dona i, amb aquest objectiu, l'any 1931 funda i presideix el Lyceum Club de Barcelona, entitat que aspirava a ser una mena d'universitat obrera femenina.

Aurora Bertrana asseguda entre Francesc Macià i Lluís Companys en un míting d'Esquerra Republicana de Catalunya amb motiu de la campanya electoral per a diputats a les Corts (1933).

Fons Josep M. Sagarra. Arxiu Nacional de Catalunya

És així com durant la República s'implica en el moviment feminista i participa a la Lliga Femenina per la Pau i la Llibertat, i el 1933 es presenta a les eleccions com a parlamentària per ERC. La seva és una veu influent i autoritzada, que ajuda a promoure els tres objectius que la societat republicana propicia: la presència destacada de la dona en l'àmbit públic, la seva instrucció i el seu paper per a aconseguir una societat més igualitària.

Això no obstant, mai no deixa de ser una autora intrèpida i aventurera, paradigma clar de la dona moderna que viatja i que sap treure profit cultural del viatge. Així doncs, com a viatgera encuriosida, àvida de conèixer altres cultures, l'any 1935, sola i amb una màquina de retratar al damunt, decideix de viatjar al Marroc per explorar "l'ànima de la dona musulmana". Hi visita

harems, prostíbuls i presons i, d'aquesta experiència en surt *El Marroc sensual i fanàtic* (1936), una contundent denúncia del sotmetiment que hi patien les dones.

Esclata la Guerra Civil i Ms. Choffat li comunica que ha d'abandonar Barcelona per motius professionals (de fet, s'havia passat a la zona 'nacional', un engany que Aurora descobriria més tard). I llavors el pis de Barcelona on vivien esdevé refugi i amagatall de fugitius diversos. Els primers anys de guerra continua activa en l'àmbit literari i per necessitats econòmiques entra de redactora al setmanari *Companya*, la revista femenina del PSUC, on col·laboraven entre d'altres, Mercè Rodoreda i Anna Murià. Però la guerra ho ha canviat tot. El juny de 1938 decideix abandonar el país i es trasllada a Ginebra on viuen la sogra i les cunyades, que aviat la fan fora de casa. Comença per l'Aurora un perible dolorós vivint de la caritat d'algunes famílies catalanes i alhora espavilant-se a treballar en tota mena de feines: professora de llengües, traductora, col·laboradora en premsa i ràdio, i fins de minyona quan calia... A Suïssa hi passa deu anys i també hi reprèn l'activitat literària. La realitat de la postguerra europea la porta a visitar camps de refugiats i de presos, i s'allista en una missió humanitària per a aixecar el poble francès d'Etobon, on l'ocupació nazi havia afusellat tots els homes del poble. Són experiències que no oblida i li serveixen de material per a les novel·les *Tres presoners* (1957) i *Entre dos silencis* (1958): obres de to ben diferent a les que havia escrit, on l'autora relata el que ha viscut i s'endinsa en l'ànima dels homes i les dones quan tot se'ls ha capgirat i, amb sobrietat i lirisme, hi dona una visió inèdita dels fets que la literatura de l'època no acostumava a abordar: la de les dones davant la guerra i la seva capacitat de reconstrucció.

Entre el 1946 i el 1948 resideix a Prada de Conflent amb la intenció de poder visitar la seva mare a Andorra. A Prada hi troba una càlida acollida gràcies a Pau Casals i Pompeu Fabra. Aquests dos anys li suposen una revifalla moral i física. El 1948 intenta entrar legalment a Espanya, però li ho neguen, i no és fins l'any 1950 que obté el permís per a tornar a Catalunya.

El retorn a la Catalunya franquista la relega a la pesantor d'una etapa obscura, mancada de risc, d'aventura i de vida. Són el que ella anomena "els anys grisos" que ha de viure en un país on no acaba d'encaixar i s'hi sent estranya per la mateixa idiosincràsia d'ànima inquieta. I es converteix en una figura difícil d'ubicar. Ella mateixa ho explica en una entrevista a la revista gironina *Presència* l'any 1969: *Aquests darrers vint anys no he viscut. És difícil d'explicar. Són anys sense cap aventura, anys somorts, anys grisos. Només he viscut en les meves obres literàries. Ara per a mi, escriure és viure, i l'aventura ja resta contada en el contingut de la meva obra. [...] Abans vivia en la vida. Adés difícil; després, més difícil encara però sempre interessant. Fins que vaig caure en el parany sentimental del país i la família. L'any cinquanta encara tenia mare i tieta, que era tenir dues mares. Ara ja no tinc lligams familiars; el país... és tan diferent de com jo el voldria! Ara la meva pàtria sentimental són els fulls de paper on, dia darrera dia, escric les meves memòries.*

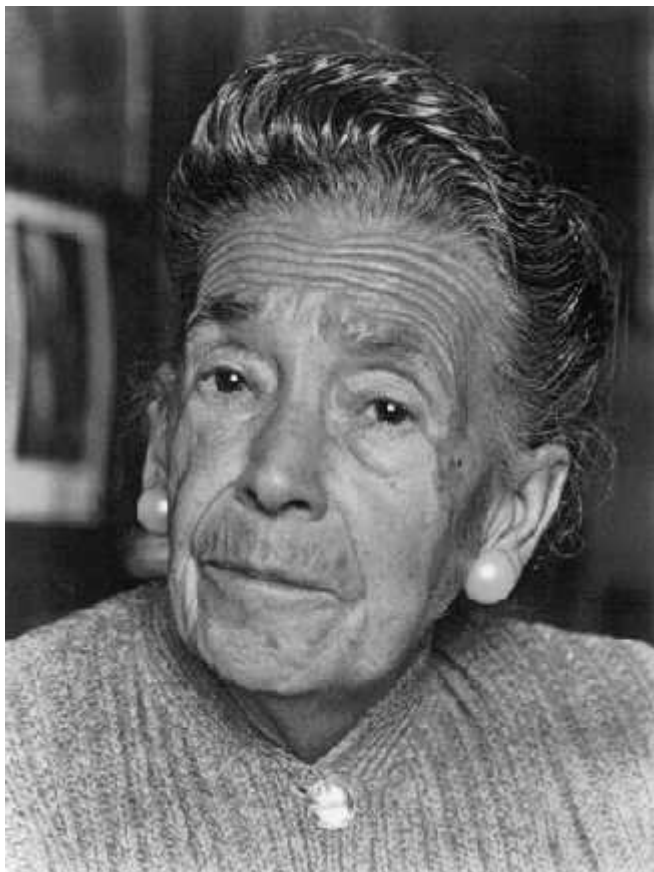
Amb tot, els seus llibres van apareixent amb certa regularitat, tot i que no reben l'atenció que havien tingut abans, amb l'única excepció de *Vent de grop* (1967), novel·la força ponderada per Salvador Espriu i adaptada al cinema per Francesc Rovira-Beleta amb el títol *La larga agonía de los peces fuera del agua* (1970) que compta amb la presència d'un joveníssim Joan Manuel Serrat.

Aurora Bertrana i Joan Manuel Serrat (1967).

Els darrers anys els passa posant per escrit el seu particular trajecte vital que l'havia portat a conèixer cultures exòtiques (la Polinèsia i el Marroc) i a viure fets històrics essencials del segle XX. Són les seves *Memòries*, obra publicada en dos volums (1973 i, pòstumament, 1975), guanyadora del premi Crítica Serra d'Or l'any 1973.

Aurora Bertrana va tenir una vida de novel·la. Comptat i debatut, podem dir que hi ha tantes Bertranes com cares d'un mateix poliedre: l'activitat literària, l'acció sociocultural, la militància política i l'interès per escodrinyar la condició de la dona d'aquí i d'allà impregnen tots els racons de la seva vida i de la seva obra. Quan va morir octogenària, deixava enrere una obra variada i l'exemple d'una tenacitat digna de lloança: *Creia, i encara crec, en la força de la voluntat i en la perseverança individual. I jo, de voluntat i de perseverança en sóc una mina*. Altrament, i com ella mateixa havia vaticinat irònicament en una conferència a l'Ateneu Barcelonès: *Sembla que l'única cosa que jo hagi fet en aquest món i per la sola que tinc veritables aptituds és pel viatge*.

Aurora Bertrana. © Toni Vidal

No em
condemneu,
sense llegir-me

Aurora Bertrana

Antologia

1. L'Aurora viatgera fervent

A) Turei "la cortesana" (capítol de *Paradisos oceànics*)

"- Qui és aquesta divina criatura, dona o deessa, que passa triomfant pel passeig de mar, més esvelta que els palmers, més gronxadissa que el Pacífic?

- És Turei "la Cortesana".

- Porta el sol dintre la pell; el corall no és més ferm que els seus llavis, ni les perles més blanques que les seves dents. Tots els tresors d'Oceania s'agermanen en ella. Camina com una reina i somriu com una fada. Va vestida amb una simple túnica de mussolina. Per joiells, la seva cabellera.

Si la més humil i amagada flor de carn maorí neix i creix per l'amor, Turei, esclat diví entre el jardí galant, mereixia d'ésser reina, "Reina de l'Amor".

Demaneu a qualsevulla maorí si Turei ha fet bé d'esdevenir cortesana. Ni un de sol no us dirà "no". Que nosaltres no hi estem d'acord? Ells somriuran. Ni vós ni jo no som prou per a judicar aquesta vella raó misteriosa! Taïtí tot sencer estima admirativament la seva cortesana. Ella porta a tota hora una enorme flor d'*hibiscus* entre els negres cabells. Flor roja i esclatant que ha esdevingut un símbol!

Aquesta Dama de les Camèlies maorí va interessar-me tot seguit. Ara té vint-i-tres anys, i va començar la seva "carrera" a catorze o quinze.

- És una vella cortesana- us diran; però si la veiéssiu restaríeu encantats com jo mateixa, com qualsevol mortal que amés sense prejudicis la bellesa.

"La Dama de l'Hibiscus", però, no s'assembla de res a l'heroïna de Dumas fill. En primer lloc, i sortosament per a ella, Taïtí no és París. En segon lloc -i no menys sortosament-, Turei és una dona sana i simple, sense complicacions malaltisses ni literàries. L'anècdota de Turei no és dramàtica. Els maorís saben viure dignament, serenament.

Però el més bell joiell de Turei és la seva maternitat. Turei té quatre fills, que li són més fills que els de moltes altres dones, puix que són d'ella i de ningú més; no tenen pare. Es diuen simplement Terè, Tetua, Pòria, Moana. Els veuríeu sans i bells com quatre àngels de Déu. El sol surt cada dia per a ella i a llur entorn (que és l'entorn mateix dels fills de pare i mare); els llacs són blaus i transparents; els peixos, argentats; el rierol, frasejador, i les planes, verdes i ombrejades. Al damunt de llurs testes innocents el cel austral és el més bell dels cels, i el gran Pacífic, immutable, serè, els apar com el límit atzurat del món.

Si més tard van a l'escola, ningú no els demanarà perquè no tenen pare, i quan arribarà per a ells i per a elles l'hora frisa de l'amor, llur origen no serà cap obstacle. Els amants de Turei segurament l'han oblidada. Els homes blancs, els de raça superior, obliden fàcilment la dona que han estimat per uns mesos o uns dies. El gemec d'un infant, fill de llur goig, no destorbarà la pau de llurs consciències de civilitzats. Però no ens enternim. A Oceania això no engendra cap conflicte. Turei no seria pas una veritable maorí si no menyspreés els homes tot i apreciànt l'amor. I ara, a l'hora de la decadència, Turei posseeix un tresor, l'únic que els seus amants li hagin llegat, quatre fills. A Europa, on els homes obliguen les pobres noies que tingueren la feblesa d'estimar-los, a destruir el fruit de llurs amors, això no fóra possible. Els honorables burgesos tancaríen llurs portes, barrarien tots els camins a aquests quatre infants innocents. No perdonarien mai a una dona enamorada la gosadia d'ésser mare sense llur consentiment. Però a Oceania, com més fills, més honor i més joia. Totes les belles cabanes maorís -que per a més símbol hospitalari no tenen porta- es baden amb un somriure amic als quatre infants de Turei. Els maorís entenen la família en un sentit molt més ample i generós que nosaltres. Tots els homes són germans, i allò que és d'un, és de tots. Aquesta concepció de la societat tan predicada pels ideals comunistes i tan irrealitzable en el món civilitzat, és aquí simplement un fet.

Els infants mengen i dormen, juguen i es banyen amb joia inconscient entorn d'una graciosa cabana de bambú; sense preocupar-se del nom de llurs pares. mai de mai -n'he fet manta vegada l'experiència- no arribeu a conèixer quins són els fills adoptius i quins són els veritables. És per això que mentre a la vila el marquès de W. disputava la possessió de la cortesana al novel·lista C., els fills de Turei viuen en la joia perfecta de la natura riallera. Un arbre és més generós que uns fàbrica. L'infant s'arrapa al tronc amb braços i cames, s'enfila amb delit, i, aturant-se sota la frescor de les branques, cull una fruita i se la menja. Riu joiosament si, en baixar, una punxa li estripa el vestidet; es passeja triomfant lluint l'estrip, i si el vestit li fa nosa, el llença desdenyosament. Els pares adoptius no s'hi amoïnen. Si no hi ha diners per a comprar-ne un altre, anirà simplement despullat.

¿Compreneu per què Turei i tots els germans de Turei es riuen de nosaltres?; Compreneu per què ens esguarden indiferents i menyspreadors sense comprendre perquè ens delim pel correu de Califòrnia i el retard de qualsevol mixte ens inquieta?

Però tornem a la cortesana i el seu fill Terè, el més gran i més bell de tots quatre. Terè ja no és un veritable polinesi. És l'infant mimat i preferit de sa mare, i es sent de raça superior. Terè és el fruit del primer amor de Turei i, segons diuen, fill del sol home que hagi sabut plaure la taïtiana. El pare, home de lletres d'un país veí, conegut i admirat, ha llegat al seu fill el seu orgull i el seu egoisme, i avui la mare cortesana segueix essent víctima dels mateixos defectes d'ahir. Abans el pare, ara el fill, però sempre la mateixa sang. L'infant és capriciós i exigent, i explota la feblesa materna. Els diners que Turei guanya tristament -ara és amiga de xofers i mariners de passatge- es converteixen en vestits i joguines. La sang del blanc exigeix quelcom més d'allò que pot oferir la natura.

Darrerament vaig trobar Turei en una botiga de modes (a Papeeté, naturalment, el sol indret oceànic francès on hi ha botigues de modes). La cortesana és encara una beutat, però una trista beutat, simplement. Portava el fill de la mà, i tota ella en resplendia. L'infant anava agençat com un burgeset, i sa mare n'estava encantada. A casa Madame B. hi ha una mica de tot: capells, vestits, sabates, cintes, mitges, joguines... Turei semblava admirada. El seu esguard avellutat es posava amb certa cobejança damunt els oripells temptadors i es tornava ple de melangia. (Havia estat la dona de molts blancs, i ells l'havien malversada). Jo vaig adreçar-li un somriure, i la meva mà va posar-se damunt la testa de l'infant. Ella va dir-me:

- Com és de bonic, tot això!

- El teu fillet és més bonic -vaig respondre. Però, de sobte, va girar-me l'esquena i, dirigint-se a Madame B., va dir-li amargament:

- Oh! *Madame*, avui no vinc a comprar res. Vinc a pagar-li el jersei de seda de Terè.

- Ah! avui teniu diners, doncs? -va fer la dama.

- Mai no he estat tan pobra com ara. Els temps són ben dolents per a mi! No us dec res més?

- Res més, *mademoiselle*.

De sobte, l'infant es posà a cridar:

- Mamà! mamà! Compra'm un cavall!

- Però fill! Ahir vaig comprar-te un aeroplà (Terè el portava encara als braços).

- Mamà! -repeteix el fill bo i esguardant la mare autoritàriament- Vull un cavall!

La cortesana sospira, obre el moneder i compta els diners que hi porta. Torna a comptar altra vegada i amb recança compra el cavall al seu fill. Després surt de la botiga sense dir un mot, visiblement preocupada, però portant el seu fill de la mà amb arrogància.

I jo, què us diré? -escandalitzeu-vos si voleu- hauria volgut ésser l'amiga de Turei "la Cortesana". La seva amistat em seria més cara que l'amistat de les més opulentes veïnes del barri elegant, sensuals i mandroses. L'ur honorabilitat viciosa em repugna més que el deshonor de la noia taïtiana, tan simple, tan graciosa, tan dignificada per la maternitat!"

(Del llibre *Paradisos oceànics*. Barcelona: La Sal edicions de les dones, 1988 [introducció de M. Aurèlia Capmany] facsímil de l'edició de 1930, p. 63-72)

B) Un fragment de les *Memòries sobre Papeete*

"Els primers dies d'estada a Papeete foren per a mi com una mena d'encanteri. El paisatge que podia contemplar des del balcó de la nostra habitació a l'hotel Tiaré semblava una pintura japonesa animada. L'hora millor per a fruitar-ne era de bon matí quan les tonalitats del cel, de l'aigua i de l'illa veïna, la verda Eimeo, es presentaven més suaus, més matisades. L'aigua de la llacuna, amb prou feines tenyida d'una barreja de blau, de rosa, de groc, de verd, romania tan quieta com un mirall i en aquest mirall es reflectien els vaixells ancorats a la rada, els esponerosos arbres del ribatge, l'illa d'Eimeo amb la silueta torturada de les seves muntanyes, tot cap per avall, tan immòbil i silenciós com un somni. El silenci era encara absolut i en aquest gran silenci es destacaven, ací i allà, els cops de *pagaia* d'algun piragüer matinal que anava o venia de la pesca.

Més tard, la refulgència del sol destruïa aquesta harmonia, n'esborrava els matisos. Tres colors dominaven: el blau, el verd i el blanc absoluts.

Abans de les sis del matí, sentíem un discret truc a la porta de la cambra. Un cambrer indo-xinès entrava amb la safata del desdèjuni: cafè amb llet, fruites naturals variades, pa torrat i mantega en conserva de Califòrnia o de Nova Zelanda, els dos grans països més propers a Tahití, és a dir, a uns onze o dotze dies de vaixell. L'indo-xinès deia: "Bon dia", i es retirava sense fer cap mena de fressa ni emetre cap comentari sobre el temps, sobre les nostres primeres impressions de Tahití, sobre l'assassinat o el suïcidi del passatger del *Louqsor*; caminava amb els peus descalços, era menut i graciós com una adolescent disfressada de noi, discret com un autòmat.

A Tahití, i igualment a les altres illes de la Societat, dels serveis domèstics i de jardineria se n'encarregaven els asiàtics, algun negre o mulato, però mai un polinesi. El polinesi es mostrava radicalment independent. No suportava cap mena de feina que exigís puntualitat i obediència. S'estimava més no guanyar diners i ser amo de les pròpies accions. Treballava quan volia i com volia, cosa que li donava un aire de superioritat sobre el blanc amb el qual pactava algun cop: al qual mai no se sotmetia. Les dones practicaven l'amor lliure, però no es prostituïen. No es lliuraven a l'home blanc ni per interès ni per vanitat, sinó pel goig de fer l'amor. I si naixia un fill, el qual el pare blanc no reconeixia, de pares polinesis no li'n mancaven. Adoptar i amar un fill de pare desconegut era un honor i una joia per a les famílies del país.

Els homes no s'oposaven al lliure amor de les dones amb les quals s'ajuntaven i se separaven sense passar ni pel jutjat, ni per la vicaria. No tenien l'instint de possessió ni el mateix concepte de l'honor que els blancs.

Jo, tot això, ho vaig anar descobrint a poc a poc alhora que descobria la suficiència i la incultura de la majoria de funcionaris francesos i comerciants anglesos i americans que formaven l'"alta societat" de Papeete. Quan els blancs parlaven dels polinesis ho feien amb una aire de superioritat que jo no comprenia. Com més els coneixia a tots, i més hi pensava, més la meua simpatia es decantava devers la gent del país.

La meua idea dels polinesis, naturalment un poc superficial, era que havien arribat a un grau de civilització superior a la nostra, deixant de banda tot el que és ciència, mecànica, progrés material. Aquesta segona superioritat, els polinesis la reconeixien bo i esguardant-la amb una perfecta indiferència."

C) Fragment de les *Memòries sobre Paradisos oceànics*

L'editorial Proa de Badalona em proposava publicar-me un llibre de reportatges o cròniques viatgeres sobre les illes del Sud. En Queralt, gerent de la Proa, n'havia parlat amb el pare i el pare n'estava més engrescat que jo mateixa. M'animava a acceptar i a començar tot seguit la tasca, perquè en Queralt no solament es mostrava entusiasmat amb la idea, sinó que la volia dur a terme com més aviat millor. Efectivament, *Paradisos oceànics*, títol que els editors van determinar de posar-li, fou publicat abans d'acabar l'any 1930, en una bonica edició, amb el text compost a mà, acompanyat de nombroses fotografies, gairebé totes originals de monsieur Choffat. L'edició s'esgotà en quinze dies, tot i que l'exemplar es venia a quinze pessetes, unes cinc-cents d'avui. L'obra fou no solament un gran èxit de venda, sinó un gran èxit literari. De *Paradisos oceànics* molta gent encara en parla, com si jo no hagués escrit cap altre llibre, cosa que prova que tot el que he escrit i he publicat des d'aleshores no compta per a aquests lectors. No ho han llegit o no els ha interessat. *Paradisos oceànics* no ha envellit. Mentre escric aquestes ratlles fa uns trenta-nou anys que l'obra va ser escrita i publicada, i per a la majoria de vells lectors de català continua essent la "meva única obra". No vull discutir amb aquests amables antics lectors meus. A la fi, i àdhuc si no hi estic d'acord, aquest impacte (perdoneu la paraula) de la meva primera obra literària obeeix potser a raons que no tenen cap relació amb el seu mèrit literari. Els "savis" de casa nostra, aquells que després d'haver jo publicat més de vint llibres entre novel·les, contes i reportatges, en català, en castellà i en francès, encara no em consideren escriptora, potser ens explicarien els motius d'aquest èxit llunyà que no s'ha repetit fins la meva darrera novel·la: *Vent de grop*, una altra obra l'èxit de la qual tampoc no comprenc, encara que em satisfaci com em va satisfer l'èxit de *Paradisos oceànics*. Aquella primera obra meua l'havia escrita amb una ingènua admiració envers les persones i els paisatges d'aquelles illes. Potser hi manca malícia i esperit crític. Potser hi sobra candor i entusiasme. Per bé que la meua adolescència era ja molt lluny, *Paradisos oceànics* és, en realitat, una obra d'adolescent, perquè jo entrava amb retard en el món de les lletres. Amb tot, encara va escandalitzar molta gent amb predisposició a escandalitzar-se, com ja m'havia advertit Carles Soldevila quan jo col·laborava al *D'Ací d'Allà*".

(Del llibre *Memòries fins al 1935*. Barcelona: Pòrtic, Col. Memòries 12, 1973, p. 749-740)

2. L'Aurora compromesa

A) "Com vaig descobrir Hernam" pròleg a *Entre dos silencis* [fragment]

"Catorze anys després d'haver-ne sortit, vaig tornar a Catalunya. Vaig passar el primer estiu en una casa solitària del Montseny. La pau i l'amplitud d'aquell paisatge em temptaven a no pensar més en coses tristes, a oblidar tot el que havia passat -al meu país i a Europa-, a reprendre la meua antiga vida, despreocupada de tot el que fos tràgic, amb ulls per mirar només els aspectes bonics del món i de la vida. Vaig comprendre que no m'alliberaria dels seus fantasmes fins a haver-ne donat testimoni en un llibre.

Durant molts mesos vaig fer falsa ruta, intentant donar vida a uns personatges imaginaris més o menys inspirats en els veritables. Fins que un bon dia vaig veure quin era el bon camí: parlar-ne simplement, bonament, humilment, tal com eren. O millor dit, tal com jo els veig a través de les converses amb les seves viudes i del dietari de Martin Rohe.

Confesso que mentre escrivia pensava en un públic determinat, perquè estic convençuda que hi ha públics per a tota mena de novel·les. Si jo pogués escollir el meu públic, l'escolliria entre gent senzilla i treballadora, entre gent que pena per guanyar-se la vida; gent que, si té memòria, ha de recordar èpoques no gaire llunyanes en què també els odis polítics i les rancúnies fanàtiques, o simplement els instints desenfrenats de certs criminals, portaven el dol i l'angúnia a les seves famílies. A tots els que han sofert a causa de l'odi, jo dedico aquest llibre.

No he cregut mai gaire en fronteres geogràfiques. Crec en fronteres morals, les quals de vegades ens separen d'un parent consanguini, mentre viceversa no existeixen entre nosaltres i un negre, un xinès o un polinesi. La pàtria de la bondat abraça tot el món. No per sabuda i per dita mil vegades, aquesta veritat deixa de ser una veritat eterna.

Ignoro què senten els altres novel·listes mentre escriuen, però suposo que tots ells, com jo mateixa, dediquen mentalment el que escriuen a uns lectors amics, a uns lectors que no coneixen personalment però que estimen com a amics íntims, ja que s'hi dirigeixen i confien que els comprendran. Després, un cop publicada la novel·la, si resulta que no és així, si en rebre certes cartes o en escoltar certs comentaris l'autor s'adona que no ha estat comprès, se sent molt decebut. Com se sent recompensat de totes les seves penes i treballs si troba que el que ell ha escrit desperta un eco de simpatia.

Algun amic, a qui he donat a llegir el manuscrit d'aquesta novel·la, m'ha retret que no prenguéssim per tema el nostre país, la nostra guerra. I vull replicar públicament a aquest objecció. Jo dubto que cap escriptor sincer i espontani triï fredament el tema de les seves obres. Crec al contrari que el tema el tria a ell, s'apodera del seu esperit. No nego que la novel·lística d'un país ha de reflectir, en general, la vida d'aquell país; però també és ben cert que una literatura que vulgui ser completa ha d'oferir novel·les de tota mena, rurals i ciutadanes, marineres i muntanyenques, burgeses, aristocràtiques i proletàries, nacionals i exòtiques. Jo, viatgera impenitent, he pres sovint, per tema dels meus llibres, països llunyans on l'atzar de la vida m'havia portat. I crec que amb això no he pas empobrit la nostra literatura. Les altres literatures, principalment l'anglesa i la francesa, consideren del tot normal que alguns dels seus escriptors se sentin més temptats pels temes exòtics que pels de la terra. Seria llarguíssim enumerar tots els escriptors que han pres com a escenari dels seus contes i novel·les l'Índia, el Japó, la Polinèsia, l'Àfrica del Nord o la del Sud, la Xina, les Amèriques. Aquests autors no menyspreaven ni els paisatges ni les gents ni els conflictes socials o sentimentals, més o menys dramàtics, del seu propi país. Però cada un té el seu tarannà, i els qui tenim el gust dels viatges i passem gran part de la nostra vida en terres llunyanes, és natural que les prenguem per tema dels nostres escrits. Entre tals produccions literàries n'hi haurà de bones, de mitjanes i de dolentes; però no haurien de ser mai jutjades segons la situació geogràfica dels personatges i de l'acció.

No és que jo cregui que un novel·lista ha de copiar fotogràficament de la realitat els seus personatges; però és un error gravíssim desfigurar-los sistemàticament, segons una arbitrària fantasia. El treball d'un novel·lista equilibrat ha de consistir, em sembla, a veure, escoltar, observar i comprendre, sense entusiasmes excessius ni tampoc prejudicis pessimistes. No sóc partidària -ni caldria dir-ho- de la novel·la rosa; però tampoc de la novel·la negra. Sóc partidària de la vida, i aquesta es brinda als nostres ulls amb una infinita varietat de colors. He tractat de no excloure'n cap; des del més tendre fins al més ombrívol, crec que tots tenen dret a reflectir-se en el mirall que ha de ser una novel·la. El lector dirà si en aquesta he sabut fer-ho."

(Del llibre *Entre dos silencis*. Barcelona: Aymà, Col. El club dels novel·listes 10, 1958 p. 21-25)

B) “Étobon”

«El poble apareixia mig destruït, habitat únicament per dones i mainada. Un sol home, i encara vell i xacrós, era l'única representació masculina. Tots els altres havien estat afusellats per les tropes alemanyes d'ocupació» (*Memòries* p. 482). «Era un poble on ningú no reia ni cantava ni gosava quasi parlar, un poble on havien llevat les esquelles a les vaques perquè aquell dringar era massa alegre i semblava un insult als morts. Fins la mainada jugava i plorava sense fer fressa, com si encara tots els homes jaguessin morts al peu de l'església i els vius no tinguessin esma de protestar ni de plorar de tan esglaiats» (*Tres presoners*, p. 32). «L'església protestant d'Étobon, davant la qual havien estat afusellats en massa tots els homes del poble, romania tancada amb pany i clau, sota un campanar mut, sense campanes, la façana clivellada d'impactes de bala i de granada. L'herba hi havia arrelat i es feia alta, i acabava de donar-li un aspecte de desolació i melangia... Al peu d'aquella esglésiola, un ramadet de cases; però quines cases, Déu meu! Mig caigudes, amb els horts i els corrals devastats, les tàpies amb grossos esvorancs; pels carrers, munts de runa dificultaven el pas –i l'herba, sempre l'herba, que a indrets ens arribava gairebé a la cintura. Només un testimoni de vida i d'alegria: la font pública, que seguia desgranant el seu rosari i omplia l'abeurador dels animals i un gran safareig públic, on s'emmirallava un desmai» (*Entre dos silencis* p. 8-9). «A uns vint minuts de camí, aigües avall del poble, s'alçava un cementiri nou, improvisat, que les dones anomenaven cementiri d'afusellats. Allí reposaven els homes del poble. I l'herba en tan pocs mesos també havia crescut prodigiosament... Petit cementiri, quiet i atraient, olorós a menta, tenia una gràcia humil, suau. Les dones hi anaven sovint a resar pels seus difunts; algunes d'elles hi parlaven en veu alta, els tenien al corrent dels afanys domèstics, del part de la vaca, de la collita de les patates, de les tallades al bosc» (*Entre dos silencis* p. 9) «Les dones d'Étobon, joves i velles, anaven endolades de cap a peus. No ploraven ni es planyien, però tampoc no somreien mai» (*Memòries* p. 483).

El cementiri dels afusellats: un espai dedicat a la memòria

3. L'Aurora activista: les conferències

a) Sobre l'emancipació femenina

“Jo vinc avui a parlar-vos en nom de Lyceum Club de Barcelona. [...] El nostre afany és aprendre i la nostra ferma voluntat és portar a la dona del poble un xic d'espiritualitat i cultura. [...] Volem aprendre! Tenim una set intensa d'instruir-nos i orientar-nos. [...] Us ho diré ben clar i en paraules que tothom ho entengui: Lyceum Club ve a treballar en ferm per a la dignificació de la dona, no solament per a una classe de dona, sinó per a totes les dones. Les nostres pretensions van de dret a l'esperit femení i esperem que més tard la dona espiritualitzi l'home.

Les paraules *feminitat* i *feminisme* han estat sovint mal interpretades. *Feminitat* vol dir, al meu entendre, ni més ni menys que ésser sempre dona, no sortir-se de les nostres qualitats de dona, conduir-se a través de la vida sense oblidar el nostre sexe, posar aquella guspira essencialment femenina.

Presentar *feminitat* com un mot antagonista de *feminisme*, em sembla perfectament absurd. Els trobo lògicament i formosament compatibles. *Feminisme* és un compost de la paraula *fembra* i el sufix grec *-isme*, que vol dir simplement i humil, tendències en pro de la dona. Ja veieu que ser feminista no vol pas dir cap cosa terrible ni esveradora. A mi, em sembla que no pot haver-hi cap dona que no en sigui de feminista, de la mateixa manera que no hi ha cap home que no vagi en pro de l'home.

Però per sota aquest simple mot amarat d'innocència, s'han comès tants errors i s'han dit tantes incongruències, que la significació de la paraula *feminisme* ha estat considerablement deformada. [...] Si jo m'he decidit a cooperar humilment en el moviment social femení a casa nostra, és [...] perquè *feminitat* i *feminisme* em semblen dues coses que han d'anar estretament unides per formar l'equilibri espiritual de la dona. [...]

Lyceum Club de Barcelona vol donar el seu esforç màxim per a acabar d'alliberar els esperits encatronats del vell model femení i ajudar a orientar i equilibrar tots els anhels legítims de la dona moderna.

Lluitarem contra les velles conviccions de diferències de classe, obrint les nostres portes no solament a la classe intel·lectual, sinó a la classe rica i a la classe pobre. Car considerem que la intel·ligència i l'amor a instruir-se no estan limitats per a cap classe social.

Treballarem per deslliurar l'esperit femení de tot el vell programa carregat de supersticions, d'ignorància, de prejudicis i carrincloneria. Però també treballarem perquè la dona no oblidí que la seva més bella missió és ésser bona esposa i excel·lent mare.

Procurarem fer comprendre a totes les que vulguin escoltar-nos que no val la pena de viure de fregar plats i procrear, però que no hi ha res més bell que ocupar-se de l'educació dels fills i preocupar-se de la casa al mateix temps que de l'esperit.

Combatrem amb totes les nostres forces la ignorància i el materialisme, i procurarem oferir a totes les dones que els interessi, conferències, cursets, sessions de cine, de belles arts i música. En una paraula, tot el que pugui contribuir a cultivar l'esperit i la intel·ligència femenina per a orientar-la socialment.” (De la conferència *El nostre feminisme* pronunciada a Ateneu Barcelonès, 15 d'octubre de 1931)

b) Sobre el poder instructiu del viatge

“Jo no he estat mai excursionista, però sento com deueu sentir vosaltres un afany fort, poderós, que ens empeny a descobrir horitzons nous. [...]

Excursió i *viatge* són dues coses diferents, nascudes però del mateix anhel [...]: la conquesta espiritual dels llocs i dels homes que visitem. L'amor i el respecte de les terres vers les quals ens atansem, disposats a amarar-nos de visions d'efectes de llum, de flaires, de colors, de comprensió, de respecte i d'amor a tots els humans. [...]

El vertader excursionista deu sentir aquest constant anhel del *més enllà*. Dissortat aquell que després d'una excursió arriba a casa sense tenir un afany nou. L'amor al viatge no pot tenir límits. [...]

El veritable aspecte de la natura amb tota la seva grandiositat primitiva, sols es troba lluny dels camins fressats. Amb diners no podreu adquirir el que adquirireu amb energia i voluntat. [...] Com més l'home s'acosta a la natura, més esdevé simple, bo i sa. [...] Anem amb els arbres, les plantes, els rius, les arbredes. Comuniquem-nos sovint amb el cel i el mar. Els nostres cors esdevindran més bons i comprensius. Les nostres aspiracions més simples i més nobles. Estimem la natura pel damunt de tot. Agraïm i acatem els seus designis, els més plaents i els més cruels. Ella és la nostra mare directa i amar i acatar-la és amar el Déu creador. [...] Respectem els animals i les plantes i anem pel món, no com a conquistadors de tres, sinó com a conquistadors de visions i d'esperits sempre amics, respectuosos i amables. [...]

Amics: el món és gran i us crida, de vosaltres depèn el conquerir-lo. Voluntat, energia i treball. Tres mots màgics per a obrir-vos les portes de la terra. Res més.”

(De la conferència *La dona i el viatge* al Centre Excursionista de Terrassa. Abril de 1931.)

Retrat d'Aurora Bertrana elaborat per Prudenci Bertrana (sense data). Fons Bertrana. Universitat de Girona.

AURORA BERTRANA, ESCRIPTORA

BIBLIOGRAFIA

-) *Paradisos oceànics*, 1930.
-) *Peikea, princesa caníbal i altres contes oceànics*, 1934.
-) *L'illa perduda*, 1935.
-) *El Marroc sensual i fanàtic*, 1936.
-) *Edelweiss*, 1937.
-) *Camins de somni*, 1955.
-) *Tres presoners*, 1957.
-) *Entre dos silencis*, 1958.
-) *Ariateia*, 1959, sobre els mars del sud.
-) *La nimfa d'argila*, 1959, per a un públic infantil.
-) *Una vida*, 1965, la biografia del seu pare.
-) *Oviri i sis narracions més*, 1965.
-) *Fracàs*, 1966.
-) *Vent de grop*, 1967.
-) *La ciutat dels joves: reportatge fantasia*, 1971.
-) *Memòries fins al 1935*, 1973 (Premi Crítica Serra d'Or de prosa no-ficció, 1974).
-) *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya*, 1975.

COL·LABORACIONS (en mitjans de comunicació, revistes científiques i culturals)

D'Ací i d'Allà, Companya, La Veu de Catalunya, Mirador, La Nau, L'Opinió, La Humanitat i La Publicitat.

